

MARCELA GBÚROVÁ

## Politický realizmus Jána Mallého alebo pokus o politiku „možného“

*„A tento zápas už nie tak jako ľúbo, lež jako možno.“*  
(J. Mallý: Z rukopisu. Archív Spolku sv. Vojtecha)

The paper deals with the public activities of the representative of the liberal political leanings, Ján Mallý Dusarov (1829 – 1902), who actively influenced the shaping of political thought in Slovakia in the 1850s to 1870s. The present author presents herein four examples of Molly's working method, which she identified as a type of the of the „possible“. This type of policy in the current political discourse known as the „Weberian“ phrase of politics as profession. In his public activities, J. Mallý employed an idea that the good of the people should be taken care of not only spiritually, but also through political activities. This activity should not be an exercise of power over them, but the ability to regulate their political views, and thus their actions as well. His political legacy is in many respects topical for today's public officials. Since he was dealing with issues of political compromise, the following recognition of him deserves our attention: a certain degree of pragmatism, flexibility and willingness to compromise in is a must real politics, otherwise even partial objectives will not be reached.

**Key words:** policy of the „possible“ political liberalism; Historic Hungary; reform; political compromise

Politický systém habsburskej monarchie v 50. až 70. rokoch 19. storočia bol charakteristický viacerými skutočnosťami. V 50. rokoch bol dominantným ideologickým smerom neoabsolutizmus, ktorý sa v praxi prejavoval štátnou centralizáciou a politickým terorom spojeným s osobou ministra vnútra Alexandra Bacha. Z uvedeného dôvodu boli utlmené, ba až zastavené politické ciele zástancov federalizácie štátu a národnej autonómie. Uhorsko bolo rozdelené do piatich dištriktov, pričom sa v ňom zaviedla vojenská diktatúra. Nemčina sa stala úradným jazykom v celej monarchii, ale v slovenských stoliciach sa v styku s úradmi mohla používať slovenčina. Týmto spôsobom sa čiastočne utlmila maďarizácia slovenského školstva. Podstatné federalizačné požiadavky slovenského politického programu však viedenská vláda neprijala. Neúspechy zahraničnej politiky monarchie a jej vojenská porážka v roku 1859 od talianskych národnoslobodzovacích vojsk spôsobili vnútropolitickú krízu, ktorej výsledkom bolo odvolanie nenávideného ministra Bacha a uvoľnenie spoločenských pomerov. Októbrový diplom z roku 1860

a Februárový patent z roku 1861 výrazne pomohli politickej reprezentácii Uhorska, ktorá nanovo oživila ideu jednotného uhorského národa s jej negatívnymi etnicko-politickými dôsledkami. Po vojenskej porážke Rakúska od Pruska v roku 1866 sa kríza vnútri monarchie ďalej prehĺbila. Cisár František Jozef I. sa rozhodol ustúpiť tlaku maďarských politikov. Došlo k rakúsko-uhorskému vyrovnaniu. Monarchia sa rozdelila na dve samostatné časti spojené panovníkom a tromi spoločnými ministerstvami: ministerstvom zahraničných vecí, ministerstvom vojny a ministerstvom financií.

Rozdiely v politickom systéme Rakúska a Uhorska boli evidentné. V Rakúsku prevažoval liberálnejší, v Uhorsku zasa centralistický politický systém, čo znamenalo pre národy v Uhorsku značnú nevýhodu. Uhorskí politici presadzujúci ideu jednotného uhorského politického národa začali uskutočňovať etnické odnádňovanie nemadžarských národov. Túto politiku pocítili aj Slováci, ktorým uhorská vláda značne obmedzila aktivity ich národného života. Slovenský národný život sa po rakúsko-uhorskom vyrovnaní začal značne diferencovať. Vznikli v ňom dve názorové skupiny. Jedna z nich, nazvaná Stará škola, sa orientovala na memorandový program z roku 1861. Druhá skupina mala liberálnejšiu politickú orientáciu. Dostala meno Nová škola. K memorandovým požiadavkám sa nehlásila, považovala ich za príliš radikálne. Skôr sa usilovala realizovať reálnu politiku vo vzťahu k uhorskej vláde. Na čele tejto skupiny stali traja slovenskí národovci: dramatik a publicista Ján Palárik, podnikateľ Ján Nepomuk Bobula a profesor viedenského Pázmánea Ján Mallý-Dusarov.

JÁN MALÝ – tento chybný zápis priezviska Jána Mallého (1829 – 1902) v skalickej matricke akoby bol osudovým znamením pre budúceho vzdelaného katolíckeho teológa, študijného prefekta na známom viedenskom Pázmáneu, kde sa vychovávala elita katolíckeho duchovenstva, profesora v Tereziánume – ústave pre výchovu šľachtických diplomatov habsburskej ríše, ideológa Novej školy slovenskej, realistického politického mysliteľa liberálnej politickej orientácie, charizmatického „zlatoušťa“ rečníka, žurnalistu európskeho formátu, redaktora *Pešťbudínskych vedomostí* a *Slovenských novín*, príležitostného beletristu a vydavateľa. Svojimi publicistickými príspevkami iritoval a provokoval mnohých. Jedných svojím osobitným štýlom a dôkladnou znalosťou analyzovanej problematiky, iných svojimi nekompromisnými postojmi a ďalších vynikajúcou zorientovanosťou v európskej a domácej politike, v právnych, hospodárskych, sociálnych, etnopsychologických a ďalších otázkach. Práve pre tieto osobnostné a profesionálne danosti mu jeho oponenti nevedeli často prísť na meno alebo jeho meno komolili. Toto napätie rozličnej intenzity medzi ním a jeho oponentmi bolo možno jednou z hlavných príčin, prečo sa tak často uchýľoval k forme pseudonymov. Svoje príspevky v *Pešťbudínskych vedomostiach* uverejňoval najčastejšie pod pseudonymami „Dusarov“, „Ivan Dusarov“, „vo Viedni“; v *Slovenských novinách* publikoval pod pseudonymami „Slanický“, „Ludomil Slanický“, „M. Slanický“, „ý“; v časopise *Cyryll a Method* ukrýval svoje meno pod priezviskom „Záhorec“. Treba ešte dodať, že pod niektoré svoje príspevky sa z doteraz neznámych dôvodov ani nepodpísal, čo dnes sťažuje bibliografickú i obsahovú kompletizáciu jeho diela.

Ján Mallý prežil veľkú časť svojho života vo Viedni, ktorá bola veľkým európskym politickým, hospodárskym, kultúrnym a spoločenským centrom. Pobyt v tomto meste mal pre rozvoj jeho osobnostných kvalít veľký význam. Napokon najlepšie o tom vypovedá jeho politický profil, ktorý si sformoval v dotyku s veľkomestským prostredím, osobitne s politicko-diplomatickými kruhmi, so žurnalistickou, správno-administratívnou a akademickou viedenskou obcou. Mallý si uvedomoval, že získať pozíciu akceptovaného človeka v tejto názorovo a osobnostne heterogénnej komunite, ktorá napriek svojmu prevažujúcemu pragmaticko-realistickému život-

nému štýlu citlivo posudzuje hierarchiu stavovského statusu, nebude jednoduché. Presadiť sa v tomto prostredí značilo pre Mallého nahradiť stavovský handicap (pochádzal z chudobnej remeselníckej rodiny) výsledkami svojej dlhoročnej intelektuálnej práce, čo sa mu napokon podarilo. V politickom živote, v ktorom sa chcel etablovať ako príslušník malého slovanského národa vo veľkom mocensky komplikovanom štátnopolitickom celku, musel zvládnuť umenie taktiky a stratégie reálnej politiky a trpezlivo posudzovať možnosti presadenie politických požiadaviek vlastného národného spoločenstva. Toto poznanie ho priviedlo k presvedčeniu, že ak vlastná politická činnosť má byť zmysluplná, ak má viesť ku konkrétnym výsledkom, musí byť v prvom rade otvorená smerom k reálnej politickej skutočnosti, musí sa s ňou konfrontovať. Otvorenosť v politickej činnosti značí prevahu liberálneho, racionálneho diskurzu nad emocionálnou argumentovanosťou. Táto otvorenosť ďalej značí aj rozvíjanie etnicko-politických predstáv a ideálov v medziach reálnej politiky, hľadanie primeraného vzťahu medzi politickými cieľmi a politickou silou potrebnou na dosiahnutie týchto cieľov, hľadanie politických metód, v ktorých sú obsiahnuté aj možnosti čiastočných ústupkov a prehier, realizovanie racionálnej argumentatívnej komunikácie v politických sporoch, dôsledné sledovanie domáceho a zahraničného politického prostredia, jeho permanentné vyhodnocovanie a hľadanie vlastnej pozície v tomto prostredí. Treba zdôrazniť, že spomínané znaky, najmä však otvorenosť v uvažovaní, prevažujúca liberálna politická orientácia, racionálny diskurz vo výkone politickej činnosti a schopnosť vedieť, čo sa za akých podmienok a ako dá alebo nedá presadiť, sa stali dominantnými znakmi Mallého pracovnej metódy. Túto metódu by sme mohli pracovne nazvať hľadaním politiky „možného“. S týmito pracovnými metódami sa môžeme stretnúť v celom spektre Mallého pracovných činností. V nasledujúcej časti štúdie ukážeme na konkrétnych príkladoch dosah Mallého pracovnej metódy na riešenie otázok súvisiacich s formovaním slovenského politického programu v 50. – 70. rokoch 19. storočia.

1. Prvé dotyky s viedenským študentským, politickým a mestským prostredím, pracovné dialógy s mladými teológmi rozličných národností v Pázmáneu a konfrontácia s politicky „ospalým“ rodným skalickým prostredím spôsobili, že Mallý po prvý raz otvára (na konci 40. a začiatku 50. rokov 19. storočia) – nateraz ešte len sám pre seba – otázku príčin tejto „ospalosti“. Odpovede na ňu prezrádzajú, že mladý teológ mal už vtedy vyvinuté predpoklady racionálnou úvahou nielen identifikovať pôvodcu nacionálnej „nedvižnosti“ (nedostatok vzdelanej a národnej uvedomelej slovenskej inteligencie), ale nachádzať aj riešenia tohto problému: pre inteligenciu, zdôrazňuje Mallý, treba zakladať kvalitné časopisy a pre „ľud“ vydávať poučné a zábavné knihy.

Prvé z jeho dvoch riešení našlo začiatkom roku 1850 porozumenie u ďalších dvoch katolíckych kňazov – M. Chrásteka a J. Palárika, ktorí o založení cirkevného časopisu uvažovali už dávnejšie. Napokon sa výsledok ich presvedčenia, organizátorských aktivít, diplomatických schopností (tu treba vyzdvihnúť najmä úlohu J. Palárika) a demokratizačných snáh v duchu myšlienok revolučného liberálneho pohybu v rokoch 1848 dostavil v podobe založenia prvého katolíckeho časopisu *Cyrril a Method* v roku 1850. V tom čase ešte redaktorsky neskúsený J. Mallý dostal od J. Palárika prvý kurz z politickej taktiky „malých ústupkov“. Palárik v úsilí získať široký okruh dopisovateľov urobil takticky zaujímavý pokus: aby si nepohneval najmä mladých kňazov, ktorí boli proti českoslovenčine („staroslovenčine“), zaradil do druhého čísla časopisu informáciu pre dopisovateľov s liberálnym obsahom, že ich príspevky budú vytlačené v takom jazyku, v akom boli zaslané. Bola to dobre zvolená taktika, ktorá našla pozitívny ohlas medzi kňazskou komunitou. Mallý si pozorne všimol Palárikovu redaktorskú politiku, ale aj

jeho názory na vtedy aktuálny problém unionizmu v katolíckej cirkvi, ktorý mal pôvod v nemeckom cirkevnom a rakúskom akademickom prostredí.<sup>1</sup> Analyzujúc Mallého príspevok v druhom ročníku časopisu *Cyrril a Method*<sup>2</sup> možno ľahko prísť k poznaniu, že jeho autor sa stotožnil s Palárikovými liberálnymi cirkevno-reformnými postojmi, ktoré predpokladali spojenie slovenských katolíkov, evanjelikov, pravoslávnych veriacich a kalvínov na princípe zbožnosti, práveho katolicizmu v záujme posilnenia kultúrneho, náboženského a politického rozvoja Slovákov. Mallého zaujal najmä Palárikov reformný kultúrno-náboženský ekumenizmus v tom, že predpokladal duchovné spojenectvo slovenských veriacich na princípe kresťansko-katolíckej viery ako „jedinej pravej a spravodlivej“. Súčasne videl v realizácii tejto únie popri pozitívnej reklame Slovenska v európskom politickom prostredí („*Slovensko stane sa europochýrnym*“) aj pozitívny krok smerom k politickému zjednocovaniu rozličných názorových prúdov v národnom hnutí. Úvahy o unionizme priviedli Mallého k myšlienke o systematickejšej príprave mladej slovenskej inteligencie k jej najdôležitejšiemu poslaniu: k výchove a vzdelávaniu jednej z dvoch zložiek národa – „ľudu“. K tomu, aby táto príprava mala pozitívny efekt, navrhol riešenie, ktoré predložil na „komjatickej schôdzke“.<sup>3</sup> Jej výsledok bol pre neho záväzkom a príležitosťou overiť si pojem „*národovectva*“, ktorý bol v tom čase síce frekventovaným pojmom, no svojou polysémanticnosťou sa dal ľahko politicky zneužiť. Mallý zobral svoju úlohu vážne. Chcel postupne osloviť viaceré skupiny slovenskej inteligencie a získať z ich radov jednotlivcov, ktorí o túto prácu prejavia vnútorný záujem. Nešlo mu teda o získanie mnohopočetnej komunity, ale o spoluprácu so skupinou jednotlivcov, ktorá bude presvedčená o zmysluplnosti svojej práce, pričom kvalita ich pracovných výkonov bude príkladom pre ostatných. Najprv oslovil „unionistov“, u ktorých predpokladal názorovú spriaznenosť. Vychádzal pritom z vlastného náčrtu profilu „unionistu“, ktorý by mal mať vysokú vzdelanostnú úroveň, „*obratnosť v najťažších otázkach*“<sup>4</sup> a vysokú odbornú špecializáciu. Mallého vysoké nároky na prácu v spomínanej sekcii, jeho vtedajšia politická a organizačná nezrelosť<sup>5</sup> a dôsledky bachovského centralizmu spôsobili, že mnohí z oslovených (nielen z radov „unionistov“) sa vzdali účasti na uvedenom projekte. Keď ani jeho ďalšia národnoemancipačná iniciatíva (realizácia veľkého reprezentatívneho katolíckeho zborníka) ne našla primeraný ohlas v radoch slovenskej inteligencie, rozhodol sa reagovať na túto skutočnosť

<sup>1</sup> Bližšie o tom HRABOVCOVÁ, E.: *Cirkev a štát pred revolúciou 1848*. In: Slováci v revolúcii 1848 – 1849. Zborník. Zostavil: Imrich Sedlák. Matica slovenská, 2000, s. 164.

<sup>2</sup> MALLÝ, J.: *O Unii. Čo treba robiť za Uniu I. Katolíkom*. *Cyrril a Method*, r. 1, 1851, č. 17; *O Unii. Čo treba robiť za Uniu II. Evanjelikom*. *Cyrril a Method*, r. 1, 1851, č. 18.

<sup>3</sup> Začiatkom júla 1852 sa stretli na komjatickej fare, ktorej správcom bol A. Cabana, J. Mallý, P. Novák a Beluš, aby diskutovali na tému pozdvihnutia úrovne vzťahu slovenskej inteligencie k ľudu. Záver tejto schôdzky, o ktorú sa zaujímali aj vládne úrady, bol takýto: Postupne vytvoriť z radov slovenskej inteligencie spolok s tromi odbornými skupinami, z ktorých by sa každá venovala inej problematike: prvá by sa zaoberala vedeckými otázkami, vydávaním a rozširovaním kníh a časopisov a školskou agendou, druhá by mala na starosti „*materiálny dobrobyt*“ a tretia by sa venovala sociálno-mravným otázkam. Predsedom prvej skupiny (sekcie) sa stal J. Mallý, na čele druhej skupiny bol Belluš a tretej P. Novák. Bližšie o tom ČULEN, K.: *Novinár a pedagóg. Životopisné črty zo života Dr. Jána Mallého a Martina Čulena*. In: Sborník literárno-vedeckého odboru Spolku sv. Vojtecha. Ročník I, rediguje J. Pöstényi, Trnava 1933, s. 85.

<sup>4</sup> Citované z listu J. Mallého. Tamže, s. 87.

<sup>5</sup> Mallý v nasadenom pracovnom tempe pozabudol na politicko-právny rozmer svojej spolkovkej iniciatívy, na ktorú ho upozornil J. Palárik: „*Čo sa týče Vašeho návrhu o založení jakéhosi spolku kvázi literárneho, čili cirkevno-literárneho, v krátkosti to poznamenávam, že to súkromnými cestami za prvé nepôjde a za druhé nebezpečné by bolo. Muselo by k tomu byť povolenie od vlády – ináč by sme práve preto, žeby sme potajmo a súkromne účinkovali, podozrenie, áno pod vyšetrovanie so strany polície upadli.*“ Tamže, s. 91.

otvoreným postojom k problematike národovectva. Treba zdôrazniť, že to bola racionálna, adresná a nadčasová analýza témy, ktorá u mnohých, osobitne u romantických vizionárov národnej budúcnosti bola nedotknuteľnou, tabuizovanou témou s veľmi efemérnou sémantickou náplňou. Nazdávame sa, že Mallý svoj otvorený kritický postoj adresoval predovšetkým tejto skupine národnej inteligencie, ktorá pred vonkajšou (reálnou, každodennou) skutočnosťou uprednostňovala vnútornú (vizionársku, na budúcnosť zameranú) národotvornú činnosť: „*Naším vlastencom radosťou sa iskrí oko, keď iných vidia za národ vytrvale a neohrožene pracovať. To sú nepochybne znaky úprimnej lásky k národu. Ale oni sami? Oni sa do vytrvalej a potnej práce tejto viac nechytia. Ich podujatia lámaly a zlomily sa jedno za druhým na prekážkach nášho vývinu. Ich nádeje stroskotaly jedna za druhou a prekážky tieto, čo im z borby tejto povstaly, sú ponosy, temný, neurčitý zármutoč, tušenie, tajomná nádej, obrazy, ktoré si o budúcnosti tvoria, a upomienky zašlých dôb. Touto básnickou potravou žije jejich láska k národu... celú dušu, celé srdce myslí a túžby obetuje národu: a čo viac zapomína na predošlé útrapy, zrieka sa prítomnosti a len budúcnosť očakáva – všetko z úprimnej lásky k národu... Pracovať zaň? Nech pracujú tí, ktorí toľko netúžia čo on – toľko nesmútia čo on, – ktorí ešte na tej naničhodnej prítomnosti lipnú – ktorí sa ešte nepovzniesli tak vysoko, aby sa len na budúcnosť opierali.*“<sup>6</sup> V národotvorbe Mallý jasne favorizoval princíp singularity a dával ho do súvislosti s reálnymi a merateľnými pracovnými výkonmi, s princípmi politiky „možného“: „*Nikto nikdy neporazil nepriateľa hnevom, žiadosťou po pomste, čírym premýšľaním a svojej zbrani alebo vyobrazovaním si akejkolvek ostrej a sečnej zbrane. Ale ovšem rukou, ranou a bitkou. I prekážky sa podobajú nepriateľom, a preto proti nim len vonkajšia zbraň, práca, pomôže. Táto vonkajšia práca nelichotí obrazotvornosti... Ona sa musí opierať na skutočnosť a prítomnosť. Ona nesmie národné záležitosti pochovávať v neurčitej všeobecnosti... treba jej vytrvať pri jednom, pri tom, čo si vystavila za najbližší cieľ. A tento zápas už nie tak jako ľúbo, lež jako možno.*“<sup>7</sup>

Stimulujúcim faktorom uvedeného princípu v otázke národotvorby je Mallému neromantická láska k národu, ktorú definuje ako realizovanú cnosť. Cnosť, zdôrazňuje, sa môže prejavíť len prostredníctvom vôle. Aby vôľa „prerástla“ do pozitívneho skutku, musí mať podnet. Podnet „zemský“ je cestou k sláve a bohatstvu, podnet „nebeský“ má následok v „odplate u Boha“ a výsledkom podnetu „národoveckého“, v ktorom splyvajú predchádzajúce dva podnety, je láska k národu. Pravý národovec musí pracovať tak, aby svoj národ urobil nielen slávnym, ale aj šľachetným, aby sa v ňom skvalitňovali hodnoty ľudskosti, cti a „dobrobytu“<sup>8</sup>.

Jednu z dvoch zložiek slovenského národa – „ľud“ – Mallý synonymizoval predovšetkým s vidieckym obyvateľstvom. V jeho národoveckej koncepcii bola oveľa podstatnejšou zložkou národného etnika ako mestské obyvateľstvo s jeho dominantnou vrstvou – inteligenciou, ktorú vyčlenil ako druhú zložku slovenského národa. Bol presvedčený, že len získaním „ľudu“ sa „nabudí“ etnopsychológia aj mestskej komunity. Získať dedinu bude dôležité aj z hľadiska celkového národno-emancipačného pohybu v kultúrnej a politickej oblasti. Svoj názor podoprel smelým plánom revitalizácie kultúrno-etnického vedomia vidieckeho obyvateľstva.<sup>9</sup> Tento revitalizačný

<sup>6</sup> Tamže, s. 92 – 93.

<sup>7</sup> Tamže, s. 94.

<sup>8</sup> Tamže, s. 106.

<sup>9</sup> Bližšie o tomto pláne pozri v jeho príspevkoch uverejnených v časopise Pešťbudínske vedomosti: *Korak, korak za korakom* (č. 38, 1861), *Rozhľadme sa* (č. 41, 1861), *Dva významné politické skutky nášho ľudu* (č. 45, 1861), *Politika nášho slovenského ľudu* (č. 51 – 53, 1861), *Nepotrebuje politických darov* (č. 60, 1861).

plán sústredil na elementárnu kultúrno-osvetovú prácu, ktorá vyžadovala vytvorenie pomerne širokého autorského zázemia, naakumulovanie finančných zdrojov na vydavateľské projekty, vybudovanie siete kolportérov knižnej produkcie a, pochopiteľne, aj silnú manažérsku osobnosť. Mallý sa pokúsil svoj plán realizovať v konkrétnej praxi. Mal predstavu, že na každej dedine by mala byť malá knižnica, v ktorej by dominovali lacné knihy s národopisným, poučným, zábavným obsahom. Čitatelia (najmä dedinská mládež) by sa v nich zoznamovala s univerzálnym ideálom slobody, s ľudovým ideálom individuálnej slobody, s jednoduchými rozprávkovými su-  
jetmi, ale aj s príbehmi silných národno-sociálnych ideí, s literatúrou priamočiareho manifesto-  
vania etického či politického postoja, s historickou literatúrou, so zábavno-poučnými lektúrami. Z tejto literatúry „pre život“ vylúčil každý „kus“ knihy, ktorý „k rozlíšteniu národných otázok neprispieva, ktorý pohnútky alebo prostriedky k národnej činnosti nepodáva“.<sup>10</sup> Knižnice by viedli kňazi alebo učitelia, na ktorých sa vo svojom pláne najviac spoliehal, pretože v nich videl „vyslancov“ vzdelanosti a mravnej sily takých potrebných pre civilizačný vývin dedinského človeka. V priebehu 50. a 60. rokov 19. storočia začal svoj plán realizovať. Zhromaždil peniaze na financovanie ľudovýchovnej knižnej edície pod názvom *Mravno-zábavná knižnica*, v ktorej postupne vyšli viaceré prekladové knižné tituly<sup>11</sup> spomínaného kultúrno-osvetového zamerania. Treba pripomenúť, že najmä jeden z vydaných knižných titulov (*Tetka Trápelka*) si našiel cestu k svojmu čitateľovi (pre veľký čitateľský úspech dokonca vyšiel v reedícii).

Mallý svoj edičný program skoncipoval tak, aby vznikla určitá postupnosť vo vzdelávaní vidieckeho obyvateľstva. Na prvom stupni mal byť realizovaný čitateľský kontakt s knihou ako takou, na druhom stupni bol tento kontakt viazaný na nenáročné príbehové subjekty s kladným hrdinom.<sup>12</sup> Nasledujúci stupeň patril náučnej literatúre a napokon na najvyššom stupni edičného programu boli knihy s politickým obsahom, s literatúrou poskytujúcou poučenie o hľadaní ciest k niektorým základným hodnotám ľudského života – pravde, dobru, morálnosti (humanizmu). Posledný stupeň bol vyvrcholením celého vzdelávacieho reťazca, pretože v ňom čitateľ mal predpoklady nadobudnúť základy politického a právneho vedomia, bez ktorých by bol veľmi deformovaný jeho občiansky potenciál, ale aj málo vyvinutá jeho etnická identita. Tento Mallého program nebol vôbec malý. Obsahoval napríklad projekt vydávania hospodárskej literatúry,<sup>13</sup> ktorý, žiaľ, pre nedostatok finančných prostriedkov nedokončil. Podobný osud mal aj projekt vydávania dramatickej spisby, obsahujúci celý rad pôvodných a preložených divadelných hier. Priaznivejší osud mal projekt vzdelávanie deti a mládeže, do ktorého Mallý vkladal najväčšie nádeje. Výsledkom jeho aktivít v tomto smere bolo vydanie viacerých knižných titulov. Osobitne treba spomenúť čitateľsky úspešnú knihu nábožensko-mravných exempliér *Radovánky pre dobré školské diatky v poučných príkladoch* (1865) a rozvinutie Palárikovho projektu vydávania

<sup>10</sup> Pozri c. d. v pozn. 3, s. 118.

<sup>11</sup> V roku 1864 vyšla v preklade Jána Galbavého kniha *Tetka Trápelka alebo zlý jazyk a jeho následky*. O rok neskôr v Bobulovom preklade zasa kniha *Cesty Božie v ľudskom živote* a ďalšie dva tituly (*Svetluša Strážovica*; *Eutomíra, služobná dievča*). Okrem toho v roku 1866 vyšla v hospodársko-priemyselnej edícii rozsiahla trojväzková práca *Hlavné pravidlá o poľnom hospodárstve*.

<sup>12</sup> Tu treba poznamenať, že podobný typ literatúry písal a príležitostne uverejňoval aj sám.

<sup>13</sup> Projekt predpokladal vydanie kníh s touto tematikou: 1. O lúkach a krmí; 2. O dochovávaní rožného dobytku; 3. O hnojení a zúrodňovaní poľa; 4. O obrábaní poľa pred sejbou a po sejbe; 5. O úrodách, jako sa ktoré pre ktorú zeminu najlepšie hodia a najväčší ošoh donášajú; 6. O hospodárskych nástrojoch, menovite o pluhoch a o vlastnostiach hospodárovi potrebných. C. d. v pozn. 3, s. 127 – 128.

*Šmidových spisov pre milú mládež a pospolitý ľud* (1865-66), ktoré zahrňujú päť zväzkov mravoučných poviedok nemeckého spisovateľa Ch. Schmida.

2. Otvorený, racionálny prístup Mallý uplatnil aj vo svojej redaktorskej práci, ktorá je svedectvom nielen jeho reformného prístupu k žurnalistickej práci, ale aj príkladom búrania konzervatívnych bariér v dobovej slovenskej žurnalistike. V období tzv. provizória (1861–1867) sa intenzívne venoval novinárskej činnosti. Sledujúc politický život vo Viedni zistil, že novinárska činnosť prináša nielen aktuálne informácie rozličného charakteru, ale zároveň bezprostredne odráža pohyb v spoločnosti, formuje politickú a stranícku scénu, názorovú pluralitu, vyhraňuje demokratický politický systém, skvalitňuje politické a občianske vedomie čitateľskej obce, zasahuje do rozličných sfér spoločenského života. Tento model dobovej žurnalistiky bol blízky jeho názorovej orientácii. Chcel ho uplatniť aj vo vlastnej novinárskej činnosti a preniesť jeho princípy aj do slovenského novinárskeho prostredia. V druhom ročníku (1862) *Pešťbudínskych vedomostí* napísal na túto tému niekoľko príspevkov<sup>14</sup> a pokračoval v nej aj v nasledujúcich ročníkoch.<sup>15</sup> Mallý zdôrazňoval, že otázka médií (denníkov a časopisov) je pre slovenský národovtvorný proces otázkou základného významu. Vo Viedni pochopil, aká je sila a význam mediálneho sveta pri kreovaní verejnej mienky, pri profilovaní verejného života i politickej scény. Keďže dobre poznal národnoemancipačný memorandový program, ktorý napokon aj sám v *Pešťbudínskych novinách* propagoval, pochopil, že jeho ciele nemožno dosiahnuť bez mediálnej opory. Hovoril o nej trochu obrazne ako o „cesté“ vedúcej k cieľu (memorandovému). Túto „cestu“ treba vybudovať a starať sa o ňu. Upozorňoval na rozšírenie časopiseckej ponuky, ale aj na jej kvalitatívny rozmer. Prirodzene, že s reformnými krokmi chcel začať v časopise, v ktorom bol redaktorom, teda v *Pešťbudínskych vedomostiach*. Čoskoro však narazil na dva problémy. Prvý súvisel s nedostatočnou prezentáciou memorandového programu a druhý s programovou orientáciou časopisu na slovenskú inteligenciu. Prvý problém navrhol riešiť zmenou počtu vychádzajúcich čísel v týždni (z dvoch na tri čísla) a strán (zo štyroch strán na osem). Svoj návrh odôvodnil nielen príkladmi zo zahraničia, ale predovšetkým racionálnou analýzou vzťahu medzi národným programom a jeho propagáciou. Druhý problém sa viazal na rozšírenie počtu čísel a strán. Súvisel s reformou obsahu a náplne časopisu. Mallý mal predstavu, že *Pešťbudínske vedomosti* by sa mali preorientovať na časopis so širokým čitateľským zázemím, v ktorom by si našli svoje rubriky náročnejší čitatelia, ale aj „*pospolitý ľud*“ z rozličných regiónov Slovenska. Z tohto dôvodu navrhol organizovať sieť miestnych dopisovateľov (po vzore rakúskej a maďarskej žurnalistiky), ktorých listy by boli akýmsi barometrom verejnej mienky o dobovom politickom živote, ale aj o miere akceptácie národného politického programu. Zdôrazňoval, že časopis, ktorý umožní takýto priestor na verejnú diskusiu o rozličných stránkach politického života, dokazuje, že je založený na demokratickej platforme. Súčasne to bude aj nepriamy dôkaz, že národný program, ktorý propaguje, je postavený na demokratických základoch.

<sup>14</sup> *Dopisovanie do časopisov* (č. 58), *Ešte raz o dopisovaní do časopisov* (č. 76), *O činnosti dopisovateľskej* (č. 83), *Otázka časopiseckej činnosti* (č. 95).

<sup>15</sup> V druhom ročníku, v jeho prvom čísle, napísal zásadný príspevok na danú tému pod názvom *Napredovanie v časopiseckej činnosti*. Podobne tak urobil v sérii článkov v štvrtom ročníku (1864): *Tie tri čísla* (č. 2 – 3, 5 – 6, 8, 10), *K tým trom číslam* (č. 15), *Všeobecný zápal za tie tri čísla* (č. 18), *O predplatiteľoch na nádejné tri čísla* (č. 20), *Niekoľko slov k terajšiemu sporu* (č. 62).

Mallý vo svojom reformnom úsilí vychádzal z predstavy o budúcom politickom vývoji v habsburskej monarchii. Predpokladal, že politická situácia v monarchii sa môže v druhej polovici 60. rokov skomplikovať a *Pešťbudínske vedomosti* by mali byť na tento vývoj pripravené nielen finančne a organizačne, ale predovšetkým koncepcne. Pod koncepcnou pripravenosťou myslel predovšetkým vyriešenie obrannej stratégie, do ktorej zahrnul okrem iného aj spomínanú kvalitne organizovanú sieť dopisovateľov. Túto stratégiu pomenoval ako hľadanie rovnováhy medzi nimi (Maďarmi) a nami (Slovákmi). Každý krok, ktorý nás priblíži k tejto rovnováhe, zdôrazňoval, je našim ziskom. K tomu dodal, že v politickom živote najlepšie robí ten, kto sa vopred pripraví a nečaká, až bude prekvapený. Vopred sa pripraviť, priblížiť sa k spomínanej rovnováhe značí urobiť potrebné reformné kroky nielen v *Pešťbudínskych vedomostiach*, ale aj v ostatnej slovenskej časopiseckej literatúre. Je paradoxné, že tieto Mallého racionálne plány nenašli pochopenie nielen v konkurencii (v českej tlači, najmä v redakcii pražského *Hlasu*, ktorá svojou kritikou<sup>16</sup> dala nepriamo najavo dve veci: 1. Nechce stratit' svojich predplatiteľov a slovenských spolupracovníkov. 2. Nesúhlas s Mallého názorom, že česko-slovenská vzájomnosť má byť postavená na princípe rovný s rovným, nie na deformovanom vzťahu, kde Slováci sú len „príveskom“ Čiech), čo sa dalo očakávať, ale aj v konzervatívnej časti memorandovej generácie slovenských národovcov. Istý „*Rodomil*“, pravdepodobne tlmočník názorov tejto konzervatívnej skupiny ukrývajúci sa pod uvedeným pseudonymom, ostro napadol Mallého plány, najmä jeho výzvy na rozšírenie dopisovateľskej siete. Radil mu, aby ukončil svoju iniciatívu. Rozšírenie časopisu z dvoch na tri čísla a osem strán je „*márnosťou a luxusom*“, lepšie „*za čas pri starom poshoveť nežli svoje sily i tak skromné márnit' do sveta*“.<sup>17</sup> Mallý na túto kritiku odpovedal racionálnym postojom: Získať stúpcencov a sympatizantov národného programu, a to aj z radov odrodilcov, značí neustať v jeho propagácii zákonnou cestou – v časopiseckej literatúre a v inej úradmi povolenej tlači. Iný spôsob je málo efektívny. Cesta upevňovania národného povedomia, národnej vôle a občianskeho vedomia prostredníctvom časopisov je síce zdĺhavejšia, ale o to trvalejšia.<sup>18</sup> Mallý za týmito útokmi hľadal ani nie tak konkrétnych ľudí, ako politické princípy, na ktorých sa rodili takéto postoje. Videl ich predovšetkým v slovenskej politike, ktorú označil za „*malomocnú*“<sup>19</sup>, ktorá všetko stavia na jednu, a obyčajne, na najneistejšiu „*kocku*“. Slovenský politik nechce robiť ináč, ako robievali iní pred ním. Prežíva politický život v tomto skostnatenom tradicionalizme, no nevedno dokedy. K tejto prísnej, ale veľa pravdivého poznania skrývajúcej poznámke ironicky dodal: „*Politika beztoho nie je pre Slovákov. Najlepšie, čo ešte v politike robiť môže, je čušať, poshoveť pri starom a nenapínať sily nadarmo. Ved' ostatní, krajani', ktorí si tú politiku nedajú vybiť z hlavy, sú hotoví pracovať i za Slovákov, rozumej, miesto Slovákov, a keď príde raz deň výplaty, môžu i potom Slováci zostať za pecou... Či jesto ktorý národ na svete, čoby mohol pohodlnejšie žiť než my Slováci? ... Lebo keď raz príjde deň výplaty pre uhorské národy a my nič nedostaneme, to len pre nás lepšie, lebo tak aspoň budeme zaraz pozbavení všetkej starosti, opatrovať naše národné poklady. A to veru tiež za niečo stojí; lebo starosť robí človeka starým, my však chceme byť vždy mladistvým a jarým národom; preto je pre nás najlepšie neveľa sa starať. Kto chce veľa mať, ten sa musí veľa starať, aby to dosiahol,*

<sup>16</sup> Bližšie pozri c. d. v pozn. 3, s. 155 – 156.

<sup>17</sup> *Moja pochybnosť o potrebe troch čísiel*. *Pešťbudínske vedomosti*, č. 28, 1864.

<sup>18</sup> Porovnaj Mallého odpoveď na kritiky Radomila. C. d. v pozn. 3, s. 151 – 153.

<sup>19</sup> Z rukopisu listu J. Mallého neznámemu adresátovi. C. d. v pozn. 3, s. 154.

*a keď to dosiahol, musí sa zasa len veľa starať, aby to znova neutratil. A tak hľa len samá starosť. Preto je najlepšie ani nechcieť veľa mať, tak môže človek bez starosti a bez namáhania žiť.*<sup>20</sup>

Nezainteresovanému pozorovateľovi uvedených sporov by sa mohlo zdať, že nešlo v nich o podstatné otázky národnej politiky. Treba si však uvedomiť, že v situácii silných mocenských tlakov na nemadžarské národnosti v Uhorsku bol vítaný každý reformný krok, ktorý pomohol revitalizovať národnoemancipačný pohyb na málo vyvinutej slovenskej politickej scéne. Reformné zásahy do *Pešťbudínskych vedomostí*, ktoré boli tlačovým orgánom najsilnejšieho národovtorného prúdu na Slovensku, bolo nutné urobiť, pretože tu išlo o veľa: presnejšie o cieľenú propagáciu memorandového programu, ktorý mal ambíciu stať sa dominantnou ideologickou a politickou víziou na Slovensku v 60. rokoch 19. storočia. Mallého úsilie v tomto smere nebolo celkom márne. *Pešťbudínske vedomosti* neakceptovali síce v plnom rozsahu jeho reformné návrhy, ale ich ani nezamietli. Ústupky, ktoré urobili (začali častejšie vydávať dvojstranovú prílohu s názormi svojich čitateľov z rozličných kútov Slovenska), boli neklamným svedectvom o tom, že tlačový orgán „Starej školy slovenskej“ je naklonený urobiť aspoň čiastočnú vnútornú sebareflexiu. J. Mallý sa napriek týmto ústupkom rozhodol z redakcie *Pešťbudínskych vedomostí* odísť. Dôvody, prečo tak urobil, boli predovšetkým „memorandového“ charakteru: Zistil, že je rozdiel medzi vysokými cieľmi Memoranda z roku 1861 a nízkou úrovňou jeho presadzovania do politickej praxe. S trpkosťou skonštatoval vo svojom poslednom príspevku v *Pešťbudínskych vedomostiach*, že „...teraz po troch rokoch sme s Memorandom tam, kde sme boli. Hádame sa, čo robiť, či prosiť, alebo vyvinúť národný zápas. Prosiť znamená ísť proti duchu Memoranda. Keďže je to tak a ja som nenašiel dost' pochopenia pre druhý spôsob, nastáva otázka, či Memorandum má byť i v budúcnosti naším programom a či sa ho máme zriecť jako nedosiahnuteľného. Boríť sa s takou neistotou znamená boríť sa s vetrom. Túto krízu nášho života by som ďalším dopisovaním iba zakryl...Tejto kríze treba pozrieť mužne do očí. Srdce mi krváca, keď vidím približovať sa rozhodné časy a nás nie je dost' pripravených.“<sup>21</sup>

3. Svoju reformnú politickú stratégiu sa Ján Mallý pokúsil uplatniť ako externý redaktor *Slovenských novín*, do ktorých prešiel z *Pešťbudínskych vedomostí* na žiadosť zakladateľa novín Jána Nepomuka Bobulu v roku 1867.<sup>22</sup> Mallý, ako sme uviedli, prežíval sklamanie z novinárskej a politickej práce redakcie *Pešťbudínskych vedomostí* i z jej postoja k reformným krokom, ktoré chcel uskutočniť. Ponuka, ktorú dostal od J. N. Bobulu, bola zaujímavá vo viacerých ohľadoch: *Slovenské noviny* vyhovovali jeho postojovej orientácii z dôvodu, že chceli „kráčať praktickou cestou“, čo bolo pre etnoemancipačný pohyb Slovákov osobitne dôležité v období po rozdelení politickej moci v Rakúsko-Uhorsku v roku 1867. Navyše program novín obsahoval mnoho z Mallého reformných krokov: odstránenie redaktorskej „zlej taktiky“ a „nepokrokovej politiky“; nastolenie samostatnej národnej demokratickej politiky; presadenie idey národného uhorského federalizmu, to značí zákonnou cestou vyhlásenie rovnoprávnosti všetkých národností Uhorska bez porušenia teritoriálnej integrity a pri zachovaní politickej jednoty – jedného spoločného snemu a jedného ministerstva uhorských národov. *Slovenské noviny* sa navyše vzdali koncepcie „prosieb“, ktoré boli charakteristické pre „Starú školu slovenskú“, a nastolili koncepciu „praktických národných činov“. Ustúpili – okrem iného – od politicky neprieškodnej základnej požiadavky ná-

<sup>20</sup> Tamže, s. 154-155.

<sup>21</sup> *Prečo som umkol*. *Pešťbudínske vedomosti*, č. 33, 1865.

<sup>22</sup> Prvé číslo tohto časopisu vyšlo 2. 1. 1868 v Pešti.

rodného memorandového programu (národná územná autonómia), neboli financované vládou politickou mocou, v ich redakcii bol Mallému názorovo blízky človek Ján Palárik. Noviny začali naplňať Mallého myšlienku, že politická strana má mať svoj tlačový orgán. Táto myšlienka bola základným bodom z jeho reformného programu, ktorý neúspešne presadzoval v *Pešťbudínskych vedomostiach* – týždenne vydávať tri čísla. *Slovenské noviny* sa stali tlačovým orgánom Novej školy slovenskej, opozičného politického zoskupenia oproti „Starej škole slovenskej“ rozvíjajúcej svoju činnosť na programe Memoranda z roku 1861. V nových politických podmienkach po rakúsko-uhorskom vyrovnaní sa Nová škola slovenská usilovala prostredníctvom novín jasne formulovať svoj nesúhlas s dovtedajším proviedenským, neskoršie „kolísavým“<sup>23</sup> kurzom slovenskej memorandovej politiky a súčasne pootvoriť dvere pre dohodu s maďarskými politickými stranami. Z tohto dôvodu si redakcia časopisu sformulovala cesty k dosiahnutiu vysokého – romantickou rétorikou sformulovaného – cieľa („*šťastie a blaženosť slovenského národa*“): dohoda a vyrovnanie s Maďarmi, revízia a doplnenie ústavy z roku 1848, geografická a politická jednota Uhorska, pomer Uhorska k Rakúsku riešiť personálnou úniou, autonómia stolíc. Túto politickú orientáciu začala naplňať tým, že otvorila priestor nielen opozičnej skupine politikov memorandového programu, ale aj tým politikom, ktorí úzko spolupracovali s uhorskou vládou politikou (napríklad Ladislav Jeszenský, editor promaďarsky orientovaného týždenníka *Priateľ ľudu*, ktorý pre nedostatok čitateľov zanikol začiatkom roku 1868), čo potvrdzovali aj svojimi príspevkami obsahujúcimi okrem iného nepriame reflexie veľkouhorskej ideovo-politickej štátnej doktríny (v jej rámci aj maďarčiny ako štátneho a úradného jazyka). Uvedenú orientáciu novín si všimli aj *Pešťbudínske vedomosti*, ktoré kriticky pripomenuli, že Nová škola slovenská znehodnocuje zásady „*novej archy úmluvy*“<sup>24</sup> čiže Memoranda. J. Malý na tento postoj reagoval dvoma článkami,<sup>25</sup> v ktorých odôvodňuje ústup Novej školy slovenskej od hlavnej memorandovej zásady. Opakuje v nich svoj dávnejší postoj, že požiadavka Okolia je síce akceptovateľná, ale z mocensko-politických dôvodov nepriechná, ide nad akékoľvek politické možnosti obidvoch prúdov slovenskej politiky. Treba sa jej na určitý čas vzdať a sústrediť sa na praktický výkon politiky „možného“, to značí politiky strategických ústupkov a kompromisov, aby sa dosiahol stav reálneho vyrovnania s maďarskou stranou.<sup>26</sup> Je zaujímavé, že k tomuto poznaniu napokon prišiel aj tvorca Memoranda Š. M. Daxner, keď v roku 1892 napísal: „*To som vedel, že nepovolila nám osobitné územie, lebo veď je to otázka moci a nie otázka idylického kongresu, ako bol svätomartinský*“<sup>27</sup> Sporov medzi *Slovenskými novinami* a *Pešťbudínskymi vedomosťami* bolo viacej, čo viedlo k rozporom aj v radoch čitateľskej verejnosti a k oslabeniu obidvoch opozičných krídiel na slovenskej politickej scéne. Boli medzi nimi aj celkom zbytočné spory. Jeden z nich vznikol okolo uverejňovania správ, oznamov a zápisníc Maticou slovenskou v *Pešťbudínskych vedomostiach*, druhý okolo zakladania slovenského katolíckeho gymnázia v Kláštore pod Znievom.

<sup>23</sup> V príspevku *Čo žiadajú Slovania od Rakúska* (*Pešťbudínske vedomosti*, č. 82, 1867) sa zdôrazňuje, že Slovania sa napriek útlaku spoliehajú jedine na obnovenie mocenského postavenia ríše. Žiadajú však uviesť do života základné demokratické slobody, slobodu v obchodovaní, v bankovníctve, zlepšenie ochrany domácej výroby dovoznými clami, reformy v daňovom systéme, v školskej a národnostnej politike, vo verejnej správe a pod.

<sup>24</sup> Porovnaj c. d. v pozn. 3, s. 188.

<sup>25</sup> *Slovenské okolie*. *Slovenské noviny*, č. 28 – 29, 1868.

<sup>26</sup> O problematike rakúsko-maďarského vyrovnania a reakcií Novej školy slovenskej na tento politický akt pozri KOSTICKÝ, B.: *Nová škola slovenská. Príspevok k problematike národnostnej otázky v Uhorsku v druhej polovici 19. storočia*. Bratislava 1959, najmä s. 56 – 64.

<sup>27</sup> *Slovenské pohľady*, 1892, s. 456.

Základným motívom týchto zápasov bol okrem boja o politické zásady aj boj o čitateľa. Treba povedať, že takmer na všetkých sa zúčastnil aj J. Mallý, ktorý sa usiloval byť v týchto sporoch nestranný, objektívny, obhajoval tých, ktorí argumentovali racionálnymi dôvodmi.

V spore o gymnázium v Kláštore pod Znievom sa Mallý po prvýkrát dostal do napätia so svojim stranickým kolegom, zakladateľom *Slovenských novín* J. N. Bobulom. Vážny konflikt medzi nimi prepukol po voľbách do uhorského snemu roku 1869, v ktorých s prevahou zvíťazila deákovská pravica (59 %) pred Tiszovou stranou ľavého stredu (30 %) a snemovou krajnou ľavicou (11 %), pričom takmer všetci „národní“ kandidáti (uspel iba V. Pauliny-Tóth, reprezentant „Starej školy slovenskej“, a J. Uhliarik so Z. Zmeškalom, ktorí reprezentovali politický program Novej školy slovenskej) vo voľbách prepadli alebo sa vzdali pred voľbami. Víťazstvo pravice znamenalo posilnenie „pravcového“ bobulovského krídla Novej školy slovenskej, ktoré sa usilovalo usmerniť program strany na vládu a deákovskú politickú líniu.<sup>28</sup> Tým sa v nej začali kryštalizovať dve frakcie – liberálna s orientáciou na politiku reálneho zhodnocovania vlastných politických síl v kontexte vládnej mocenskej politiky na jednej strane a pravcová s orientáciou na pragmatickú politiku „prispôsobenia sa“ vládnej pravici na druhej strane. Mallý vo svojich politických predstavách, blízkyh postojom J. Palárika, vychádzal z predpokladu, že medzinárodná a vnútropolitická situácia bude nútiť maďarskú politickú reprezentáciu k získavaniu si priazne politikov nemaďarských národov Uhorska, pričom úlohu Slovákov videl v hľadaní si takého politického spojenca na maďarskej stranícko-politickej scéne, ktorý bude ochotný zabezpečiť im čo najviac národných práv. Mallý postupne naplňal túto svoju hodnotovú politickú líniu. Dôkazom bolo napríklad jeho hľadanie politicky korektných (právne nespochybniteľných) spôsobov na ovplyvnenie postoja vlády na požiadavky zriadenia slovenských škôl po schválení národnostného zákona v roku 1868. Prišiel s nápadom využiť na podporu svojich argumentov nástroj priamej demokracie – petíciu, ktorá sa len začala „udomáčňovať“ v občiansko-politickom vedomí slovenskej verejnosti. Za pol roka od jej začatia sa vyzbieralo 70-tisíc podpisov, čo bol nečakaný úspech. Mallý po tomto pozitívnom výsledku vyjadril závažnú myšlienku, že „každý získaný podpis je spolu najpríhodnejšie poučenie o národných právach“.<sup>29</sup> Tým jasne tlmočil odkaz nielen Bobulovej frakcii, ale najmä predstaviteľom memorandovej generácie, že ani politika „poklonkovania“ a „prispôsobenia sa“, ani politika pasívnej rezistencie nie je tým najvhodnejším riešením národnoemancipačného programu. Iná vec je, že vládne orgány zobrali spomínanú petičnú akciu aj s jej výsledkami (petičné hácky boli odovzdané barónovi Eötvösovi a ministromi vnútra P. Rajnerovi, no oficiálnu odpoveď od nich iniciátori petície nedostali), ako aj osobnú iniciatívu J. Mallého riešiť u spomínaného ministra otázky ústupkov za prísľub Novej školy slovenskej (najzávažnejším ústupkom bolo, že nebude agitovať proti geografickej a politickej celistvosti Uhorska<sup>30</sup>) „len“ na vedomie. Pre Mallého to znamenalo hľadanie novej taktiky v rámci svojho chápania politiky „možného“, pre Bobulovu skupinu to zase značilo presvedčiť celú Novú školu slovenskú o nutnosti hľadania nových ciest k maďarským vládnym kruhom. Celkom zákonite vznikol spor obidvoch osobností v názoroch na existenciu a poslanie Novej školy slovenskej. Mallý varoval Bobulu pred spájaním sa s predstaviteľmi provládnych

<sup>28</sup> Bobula hneď po voľbách verejne ohlásil zmenu orientácie strany na program samostatnej politiky: „*My sa musíme zbratrit' a pomerit', keď chceme budúce blahodarne účinkovať, nielen s Deákom, ale i s Tiszom a Szilágyim,*“ napísal vo svojom príspevku *Naše účinkovanie*. Slovenské noviny, č. 38, 10. 4. 1869.

<sup>29</sup> Slanický: *Otázka o slovenské školy III*. Slovenské noviny, č. 62, 8. 6. 1869.

<sup>30</sup> Porovnaj list J. Mallého J. Franciscimu z 22. 11. 1869. LAMS Martin, pozostalosť J. Francisciho.

slovenských kruhov a pred ostrými útokmi na „memorandistov“. Bobula vyostřil tento spor tým, že odmietol uverejniť niektoré Mallého príspevky v *Slovenských novinách*. Obvinil ho, že spolu s J. Palárikom zradili program Novej školy slovenskej.<sup>31</sup> Mallého sa toto obvinenie veľmi dotklo, preto sa rozhodol pre pasívne členstvo v Novej škole slovenskej.

Do straníckej práce sa aktívne zapojil až koncom roka 1872 po snemových voľbách, v ktorých opäť s veľkou prevahou zvíťazila deákovská strana. Čo bolo zaujímavé, uhorskej pravici (získala 65 % mandátov) k víťazstvu pomohli výsledky hornouhorských volebných obvodov, v ktorých pravicoví poslanci získali vyše 75 % všetkých mandátov.<sup>32</sup> Uvedené výsledky boli pre Novú školu slovenskú signálom, že bude musieť rozhodnúť o ďalšej politicko-ideologickej profilácii strany. Väčšina jej členov sa prikláňala k názoru, že „nezávislá“ politika Novej školy slovenskej, ktorú reprezentovala skupina J. Mallého, nemá predpoklady v danej politickej situácii presadiť stranícku agendu, nehovoriac o ohrození mocenského postavenia deákovskej pravice. Okrem toho vylúčila spoluprácu so snemovou ľavicovou opozíciou<sup>33</sup>, s ktorou Nová škola slovenská spájala v roku 1868 svoju politickú budúcnosť v priestore uhorského straníckeho života. Rozhodnutie strany napokon znelo: pridať sa k vládnej pravici a podporovať jej politiku. Tento akt hlbokkej politickej pokory bol urobený v presvedčení, že prejavmi otvorenej lojality si naklonia na svoju stranu uhorskú politickú moc. Uvedené rozhodnutie bolo podmienené aj ďalšími skutočnosťami: a) rozhodnutím účastinárov Minervy – akciovej spoločnosti s organizačnou a vydavateľskou funkciou, ktorú založili predstavitelia Novej školy slovenskej a jej účastinármi sa mali stať aj poprední politici krajnej pravice (F. Deák, Andrásy a i.); b) z politického hľadiska závažným faktom: novozvolení poslanci J. Kajuch a P. Matuška boli príslušníkmi Novej školy slovenskej a súčasne členmi deákovského snemového klubu; c) neúspešný kandidát na poslanca uhorského snemu a protagonista Novej školy slovenskej J. N. Bobula mal svoj volebný program takmer identický v porovnaní s volebnými programami uvedených poslancov. Navyše v jeho politickom profile bolo vždy viac pragmatizmu, solitérstva, autoritárstva, politickej kalkulácie ako čitateľných hodnotových postojov. Toto jasne dokumentoval už v roku 1868, keď po sklamaní z politických postojov maďarskej krajnej ľavice, s ktorou spájala politickú budúcnosť Novej školy slovenskej i svojej osobnosti, napísal: „... a keď ľavičiaci nechcú dať viac, len to, čo deákovci, tak sa nepotrebujeme dať za nich zavierať, ale budeme môcť zrovna držať s deákovcami...“<sup>34</sup>,

<sup>31</sup> List Bobulu Mallému z 2. 8. 1869. LAMS Martin. Citované podľa KOSTICKÝ, B., c. d. v pozn. 26, s. 88.

<sup>32</sup> Pozri bližšie výsledky volebných výsledkov, ktoré uverejnili Slovenské noviny v roku 1872.

<sup>33</sup> V prvom roku trvania sa Nová škola slovenská orientovala na program „*Strany roku 1848*“, ktorá dostala pomenovanie podľa toho, že jej predstavitelia obhajovali ústavu z roku 1848. So stranou spolupracoval určitý čas aj L. Kossuth, ktorý však túto ústavu považoval len za polovičné riešenie smerom k nezávislosti Uhorska. Verejnosť si však Kossuthovu spoluprácu so stranou vysvetľovalo tak, že je politickým vodcom tejto strany, čo jej prinieslo značnú popularitu v širokom spektre uhorského (nielen maďarského) obyvateľstva. Strana sa opierala predovšetkým o schudobnené zemanstvo, bohatších roľníkov a mestskú maloburžoáziu, ktorí s ňou spájali svoju budúcnosť. Konkrétne politické činy strany však svedčili o tom, že sa nevedela dostatočne zastať spomínaných vrstiev obyvateľstva a neurobila tak ani v súvislosti s nemaďarským obyvateľstvom pri prerokovaní národnostného zákona. Z toho dôvodu stratila svoj kredit medzi národnými stranami v Uhorsku. Tak to bolo aj v Novej škole slovenskej. Sklamanie neskrýval ani jej predseda a veľký propagátor spojenectva s maďarskou krajnou ľavicou J. N. Bobula. V jednom z listov J. V. Fričovi napísal: „*Maďari a ľavičiaci akosi sa nás štítia; mne to už mnohí aj vyjavili, že oni nechcú s nami nič mať... Madarász, vodca ľavičiacov, sa vyslovil, že bude proti snemovému návrhu hlasovať, bo ten dáva národnostiam moc... Naša mládež vidiac chladnosť ľavičiacov k nám nás opúšťa a pripojuje sa k starej škole... Tak sa zdá, že celá ľavica ... nás chce len použiť.*“ Bližšie pozri ZAPLETAL, V.: *Vznik Bobulových Slovenských novín*. Historický časopis, r., č. 4, 1955, s. 512 – 513.

<sup>34</sup> Tamže, s. 513.

d) nemožno zabúdať aj na finančné problémy spojené predovšetkým s vydávaním *Slovenských novín*, ktoré sa, podľa Bobulových predstáv, mohli vyriešiť „pridaním sa k pravici“<sup>35</sup>.

J. Mallý stál pred dilemou: buď bude pokračovať vo svojej koncepcii politiky „možného“, ktorou síce nestratil svoju politickú tvár, ale v reálnej politickej praxi ňou veľa nezískal, alebo sa pridá k väčšinovému názoru Novej školy slovenskej s rizikom, že aj on sa zaradí do radu pragmaticky prispôsobivých, po moci bažiacich a ideologicky „nečitateľných“ politikov. Rozhodol sa pre politicky riskantný krok – pre podporu väčšinového stranického názoru. Toto rozhodnutie bolo z hľadiska jeho predchádzajúcich postojov značným prekvapením. Veď už v roku 1868 jasne formuloval svoje stanovisko k politickým princípom Deákovej „pravícovej“ a Tiszovej „lavicovo-stredovej“ strany.<sup>36</sup> Navyše privítal rozpad ľavicového bloku v tom zmysle, že sa ideologicky „vyčistil“ stranický priestor na maďarskej politickej scéne, v ktorej zaznamenal päť stranických subjektov (Deákovu vládnu stranu, „Ghyczy-Tiszovu“ stranu, „Klapkovu“ stranu, stranu „národno-demokraticnú, ku ktorej sa nemylné i terajšia stránka Honu pripojí“, a Maďarsku národnú stranu<sup>37</sup>). Čo je však veľmi podstatné, Mallý v tom čase vkladal veľké nádeje do Maďarskej národnej strany, ktorá svoj stranický program orientovala na národnú politiku. Túto jej orientáciu Mallý vyhodnotil ako jedinú priechodnú cestu riešenia politických otázok národnej rovnoprávnosti v Uhorsku. Vo svojich predpokladoch zašiel tak ďaleko, že v nej videl zárodok budúcej „jednej mocnej, žulopevnej“ univerzálnej národnej strany, ktorej základnou úlohou by malo byť „vydobitie“ občianskej a národnej slobody v Uhorsku, pričom mala by sa o ňu začať zaujímať „aj strana slovanských zástupcov nášeho snemu, aby spoločnými silami bojovala za národnú politiku, za blahobyť ľudu a za rozkvet otčiny svojej“<sup>38</sup>.

Pravda, situácia v Uhorsku roku 1872 bola stranícko-politicky iná ako v roku 1868, takže Mallý si ju musel nanovo pre seba vyhodnotiť. Jeho politicky riskantný krok bol motivovaný viacerými skutočnosťami. Pravdepodobne uveril bobulovskému krídlu a možno aj dočasnému záujmu vládnej deákovskej strany o pravícovo-liberálny program snemových poslancov Novej školy slovenskej. Svoje rozhodnutie dôkladne zvažoval, o čom svedčí jeho reformná koncepcia vlastnej strany pod názvom *Nový program Novej školy*<sup>39</sup>. Pre túto koncepciu je charakteristické najmä to, že v nej argumentoval „bobulovskou“ rétorikou o vtedajšej štátoprávnej, hospodárskej a politickej situácii monarchie, výhodami spojenectva s vládnu politiku a nevýhodami spolupráce s opozičnými stranami. Konferencia Novej školy slovenskej, ktorá sa konala v Pešti roku 1872<sup>40</sup> za veľkého záujmu celouhorskej novinárskej obce, rozhodla o zblížení strany s pravicom. Konferencia súčasne rozhodla o premenovaní Novej školy slovenskej na *Stranu vyrovnania*, čím sa explicitne potvrdila jej prouhorská orientácia.<sup>41</sup> Predsedom strany sa stal Šimon Klempa a Ján Mallý bol zvolený do dvanásťčlenného výboru strany a za redaktora *Slovenských novín*,

<sup>35</sup> List Bobulu Mallému z 15. 10. 1872. Archív SSV. Citované podľa KOSTICKÝ, B., c. d. v pozn. 26, s. 119.

<sup>36</sup> Urobil tak v článku *Politické strany*. Slovenské noviny, č. 6, 14. 1. 1868. Obidve strany nazval „dualistickými“, ktoré nikdy nechceli akceptovať národnú politiku.

<sup>37</sup> Tamže.

<sup>38</sup> Tamže.

<sup>39</sup> *Nový program Novej školy*. Júl 1872. ALUMS 19 b 7.

<sup>40</sup> Zápisnicu z konferencie publikovali Slovenské noviny, č. 175 – 178, 1872.

<sup>41</sup> Svedčí o tom aj návrh rezolúcie, v ktorom sa zdôrazňuje: „Preto toto zhromaždenie vo svojom a svojich priateľov mene osvedčuje, že ak sa predostreté nádeje skutočne splnia, oni vyrovnanie roku 1867 zjavne i výslovne si osvoja a i do tej doby, kým sa potrebné k tomu práce behom i tohto snemu pripravovať budú, oni sa každému nápadu na toto vyrovnanie držia“. Pozri KOSTICKÝ, B., c. d. v pozn. 26, s. 121.

ktoré redigoval od 23. decembra 1872 až do ich zániku v roku 1875. Treba zdôrazniť, že Mallý sa pod vplyvom sklamaní z toho, že uveril pravicovej provládnej orientácii strany v roku 1872, ktorá nepriniesla žiadne pozitívne výsledky iba „záplavu“ sľubov a pochvál, rozhodol v roku 1873 vrátiť k svojej predchádzajúcej „vyjednávacej“ politike a v jej duchu redigovať *Slovenské noviny*. Hoci sa tento postup pravicovému peštianskemu straníckemu krídlu (Kajuch a i.) nepozdával, Mallý touto politickou stratégiou dosiahol rast počtu predplatiteľov a dopisovateľov a zvýšil aj počet listov v časopise. Čo je najpodstatnejšie, nedovolil realizovať plány na pretvorenie *Slovenských novín* na tlačový orgán písaný po česky a svojou nekonfrontačnou redakčnou politikou prispel k zblíženiu oboch krídel slovenskej národnotvornej politiky.

4. V čase pôsobenia v *Pešťbudínskych vedomostiach* sa Ján Mallý zapojil do obhajoby a propagovania programu Memoranda slovenského národa v roku 1861, ktorého ideovú a právnu koncepciu vypracoval Štefan Marko Daxner. Tento program reagoval predovšetkým na politickú situáciu, ktorá vznikla po nových ústavných zmenách v habsburskej monarchii (Októbrový diplom – 30. 10. 1860, tzv. Februárový patent – 26. 2. 1861). Presadenie reorganizácie monarchie na princípe federalizácie územných historicko-politických individualít v Ríšskej rade spôsobilo, že tzv. nehistorické národy (medzi ne bol zaradený aj slovenský národ), sa nedočkali žiadnych osobitných štátprávných garancií ochrany vlastných záujmov. Z uvedeného dôvodu predstavitelia slovenského národného hnutia boli nútení prispôbiť svoj politický program reálnej štátoprávnej situácii.<sup>42</sup> Memorandový program preto obsahoval tie<sup>43</sup> základné štátoprávne požiadavky sebaurčovacieho práva Slovákov, ktoré nenarúšali jednotu celouhorskej správnej a samosprávnej sústavy a platnosť celouhorského zákonodarstva. Ján Mallý ako rozhladený politický analytik v tejto situácii odporúčal – na rozdiel napríklad od J. Francisciho, spoliehajúceho sa na vlastné národné sily a na priaznivé politické okolnosti – hľadať riešenie proti národnostnému útlaku vo Viedni. Jeho postoj vychádzajúci z politiky „možného“ bol motivovaný viacerými skutočnosťami: a) slovenský pokus o slovensko-maďarské vyrovnanie z roku 1861 (martinské memorandum) sa skončil neúspechom: uhorský snem, ktorý mal prerokovať národnostnú otázku v Uhorsku, bol rozpustený panovníkom, pričom ani návrhy pripravené národnostným výborom na rokovanie tohto snemu neboli v súlade s požiadavkami nemaďarských uhorských národov; b) viedenské memorandum<sup>44</sup>, ktoré bolo druhou alternatívou politiky martinského memorandového zhromaždenia, sa ukazovalo ako dôležité a politicky priechodné riešenie národnostnej otázky Slovákov v monarchii; Mallý vychádzal z toho, že panovník ho schváli privilegálnou formou, pretože privilégia patrili medzi jeho ústavné práva<sup>45</sup>; c) politicko-mocenská situácia v monarchii sa v slovenskom tábore vyhodnocovala ako nevydarený pokus panovníka o dorozumenie s Maďarmi, ktorý prinúti Viedeň orientovať sa na nemaďarské národy ako na protiváhu maďarským

<sup>42</sup> Bližšie o tom BOKES, F.: *Pokusy o slovensko-maďarské vyrovnanie r. 1861 – 1868*. Martin 1941, 236 s.; RAPANT, D.: *Viedenské memorandum slovenské z roku 1861*. Martin 1943, s. 35 – 40.

<sup>43</sup> „I. Aby osobnosť národa slovenského a vlasteneckosť reči slovenskej zákonom pozitívnym a inaugúralnými diplomami uznaná a uznaním týmto oproti zlomyseľným útokom nepriateľov svornosti národov zabezpečená bola. 2. Osobnosť našu národnú uznať v priestore tom, ktorý ona ako súvislá nepretržitá masa skutočne zaujíma pod menom Hornouhorského slovenského Okolia so zaokrúhľením stolíc podľa národností.“ Bližšie pozri MĚSÁROŠ, J.: *Zložitě hľadanie pravdy o slovenských dejinách*. Bratislava 2004, s. 146.

<sup>44</sup> O problematike viedenského memoranda slovenského z roku 1861 bližšie pozri RAPANT, D., c. d. v pozn. 42.

<sup>45</sup> Mallý na túto tému napísal dokonca osobitný článok na pokračovanie v *Pešťbudínskych vedomostiach* pod názvom *Objasnenie práv kráľa uhorského v potahu na rozdelenie a spravovanie krajiny* (10. 12. 1861; 13. 12. 1861; 17. 12. 1861).

politickým záujmom; d) po Októbrovom diplome sa politická moc v Uhorsku vrátila k starej maďarizačnej politike, ktorá nepriala národno-politickým pohybom nemaďarských národov Uhorska.

Hoci to boli závažné dôvody, ktoré viedli Mallého k artikulovaniu „proviedenského“ postoja, predsa len, ako sa neskôr ukázalo, dostatočne nevyhodnotil všetky štátno-politické a politicko-právne skutočnosti. Predovšetkým si neuvedomil tri podstatné veci: 1. Viedenská vládna politika sa riadila Februárovým patentom, ktorý z Ríšskej rady, utvárajúcej sa na platforme federácie historicko-politických individualít, vylučoval, ako sme už naznačili, zástupcov národných kolektív nemajúcich tento štatút. Slováci takýto štatút nemali a v Schmerlingovej koncepcii vládnej politiky sa s nimi ako s historicko-politickou individualitou ani nerátalo, hoci treba dodať, že v záujme rozbitia mravnej jednoty Uhorska sa Viedeň usilovala získať slovenskú národotvornú elitu. 2. Panovník po nevydarenom pokuse o dorozumenie s Maďarmi sa síce obrátil na nemaďarské národy, ale len k tým, ktoré – v zmysle Októbrového diplomu – mali historicko-politickú individualitu (Chorváti, čiastočne Srbi) alebo mohli v rámci tejto základnej federalizačnej podmienky a v záujme vládnej politiky platne pôsobiť (Rumuni v Sedmohrádsku). 3. Po Októbrovom diplome bolo riešenie národnostnej otázky v Uhorsku možné len ústavnou cestou.

Z uvedeného dôvodu sa slovenskí politici vrátane J. Mallého, ktorý veľmi rýchlo pochopil politickú stratégiu Viedne vo vzťahu k národom monarchie nemajúcim atribút historicko-politickej individuality, sústredili na dokazovanie faktu, že udeľovanie privilégií stále patrí panovníkovi ako jeho ústavné právo. J. Francisci napríklad zdôrazňoval, že panovník štátu je taká autorita, ktorej sa vždy môžu predkladať ústavné a zákonné žiadosti, najmä keď sa v nich žiada niečo (privilégium), čo výslovne patrí k jeho právomoci.<sup>46</sup> Problém bol však v tom, že toto právo mal panovník pred rokom 1848. Vznikom dualistickej štátnej formy (panovník obmedzený stavmi) sa však situácia podstatne zmenila, pretože časť kompetencií panovníka prešla na snemy. Túto skutočnosť akceptoval aj vtedajší ministerský predseda arciknieža Rainer, ktorý v súvislosti s Viedenským slovenským memorandom vyslovil pripomienku, že slovenské memorandové požiadavky dotýkajú sa uhorských štátoprávných pomerov, a preto ich treba riešiť v uhorskej dvornej kancelárii.<sup>47</sup> Uvedenú skutočnosť si, prirodzene, všimla najmä maďarská tlač (osobitne tak urobil denník *Sörgöny*), ktorá vyzývala členov viedenskej deputácie, aby vysvetlili rozpor medzi Októbrovým diplomom ako oficiálnym štátno-politickým dokumentom a viedenskou politickou misiou Slovákov, realizovanou v rozpore s ustanoveniami tohto dokumentu. Keď J. Mallý zistil, že precenil význam a dosah zavedenia Schmerlingovho absolutizmu (absolutizmu z „*nüdze*“<sup>48</sup>) po Októbrovom diplome a Februárovom patente, a že orientácia slovenskej politiky na Viedeň a vládna politika na „nehistorické“ národy v Uhorsku má svoje limity, rozhodol sa k pravdepodobne jedinej novej politickej „akcii“: k zásadnej teoretickej reflexii východiskových pojmov, na ktorých bola postavená politika Viedne a Pešti. K tomu treba dodať, že bezprostredným dôvodom Mallého reflexií boli postoje maďarskej žurnalistiky, na ktoré reagoval nielen ako zástanca slovenskej memorandovej viedenskej „akcie“, ale aj ako redaktor *Pešťbudínskych vedomostí* a príslušník memorandového hnutia. Nesúhlasil nielen s formuláciami typu „*Slováci opúšťajú ústavné základy uhorské a zásadu uhorskej historicko-politickej individuality*“<sup>49</sup>, ale zásadným

<sup>46</sup> Porovnaj Francisciho úvodník v *Pešťbudínskych vedomostiach*, č. 80, 20. 12. 1861.

<sup>47</sup> C. d. v pozn. 42, s. 35 – 36.

<sup>48</sup> Tamže, s. 34.

<sup>49</sup> Tamže, s. 38.

spôsobom sa postavil proti právno-filozofickej koncepcii historického práva, v ktorej videl jednak východisko maďarskej politiky štátoprávneho usporiadania ríše na princípoch federácie jej hlavných korunných krajín a jednak nové pozdvihnutie šľachticko-nacionálnej maďarskej štátnej doktríny považujúcej obyvateľov Uhorska rôznych jazykov z politického hľadiska za jeden nedeliteľný uhorský (maďarský) politický národ (*magyar nemzet*).

Mallý postavil obhajobu svojich postojov na právno-filozofických a ústavnoprávnych argumentoch. Uvedomil si totiž, že problém politiky historického práva a historicko-politických individualít má korene v základných otázkach slovenských dejín štátu a práva a v politickej praxi riešenia štátoprávnych otázok v rokoch 1860 a 1861. Ako východiskový problém nastolil ideu prirodzeného práva, ktorú sformulovali sofisti a grécki a rímski stoici, pričom na nej sa začala budovať teória právneho štátu ako optimálneho modelu štátneho zriadenia.<sup>50</sup> Táto idea sa mu spájala s existenciou prirodzených práv, ktoré sú vlastné každému človeku a sú mu neodňateľné. Sú to práva existujúce nezávisle od štátu a svojou prirodzenou a božskou kvalitou sú nadradené svetskému právnemu štátu. Povinnosťou štátu je chrániť ich. Mallý ako katolícky kňaz sa, pochopiteľne, nestotožnil s modernizovanou osvieteneckou sekularizovanou predstavou prirodzeného práva; bližšie mu bolo jeho definovanie v lockeovskom zmysle ako ochrana práv, ktoré majú božský pôvod. Tento pôvod má aj národ, ktorý má božskú podstatu. Z toho vyplýva, že božskú podstatu má aj princíp rovnoprávnosti národov, ich právo na existenciu, slobodu, rovnosť, dôstojnosť a bezpečnosť.

V tom čase sa v politickej a žurnalistickej praxi veľmi často tematizoval problém rovnoprávnosti národov v Uhorsku. V maďarskej tlači sa väčšinou vysvetľoval politicky účelovo v zmysle zásady o „všeobecnej potrebe“, o „všeobecnom dobre“, o „vyšších interesoch“. Mallý do tohto problému zasiahol rázne, v duchu svojej „bojovej“ taktiky: „Boj je znakom smelosti a vtedy i dôvery k sebe samému... Keď sa budeme lakať boja, zničíme mravnú povahu nášho ľudu. My musíme ľudu ukázať, že politický boj za náš národ je možný a že my nad jeho spravodlivým výsledkom nezúfame. To musí náš národ na nás vidieť, to uzdraví jeho otrávenú mravnú povahu, pozdvihne jeho dôveru k sebe samému a k národnej budúcnosti.“<sup>51</sup> Svoj „boj“ sa rozhodol viesť na teoreticko-právnom poli. Bol si, pravdaže, vedomý toho, že nemá právnické vzdelanie, ktoré by bolo výhodou pri jeho právno-historickej argumentácii. Tento handicap kompenzoval štúdiom dobovej právnickej a historicko-politickej literatúry. Na základe tejto odbornej prípravy predstavil svoju koncepciu práva. Právo rozdelil na prirodzené a pozitívne, pričom správne zdôrazňoval, že pozitívne právo nemôže odporovať prirodzenému právu, lebo ak sa tak stane, bude protirečiť prirodzenosti života, a teda aj spravodlivosti.<sup>52</sup> Toto členenie práva využil pri analýze problému historicko-politickej individuality, ktorý nastolil Októbrový diplom, a stal sa, ako zdôrazňuje v článku venovanému uvedenej problematike „krásnozvučným“ politickým „heslom“ a politickým „riditeľom“.<sup>53</sup> Zložený tvar „historicko-politická individuálnosť“ sa skladá z dvoch slov, kde slovo *individuálnosť* je sémanticky príznakové, pričom sa „menuje po slovensky: jednotlivosťou“. „Jednotlivosť“ musí mať, podľa Mallého, dve vlastnosti: musí byť po prvé „vec sama v sebe ohraničená“ a po druhé musí byť v takom „súlade, aby sa v ňom taký odpor s pro-

<sup>50</sup> Bližšie o tom ROZIN, E.: *Premeny idey právneho štátu*. Právny obzor, r. 77, č. 4, 1994, s. 468.

<sup>51</sup> Porovnaj c. d. v pozn. 3, s. 164.

<sup>52</sup> Porovnaj DUSAROV: *Nepotrebuje politických darov*. Pešťbudínske vedomosti, 11. 10. 1861.

<sup>53</sup> DUSAROV: *Historicko-politická individuálnosť*, I. 30. 11. 1861.

*tiva nenachodila, ktorá by jeho bytnosť preinačiť mohla*<sup>54</sup>. Keď tieto vlastnosti nemá, nemôže byť splnená podmienka „*individuálnosti*“. Uhorsko nemá, podľa Mallého, splnenú druhú z uvedených podmienok, pretože v ňom prebieha zápas medzi maďarským národom a nemaďarskými národmi. Uhorsko teda iba smeruje k „*individuálnosti*“. Navyše „*individuálnosť*“ musí byť aj „*organizmom*“ v štátno-politickom zmysle. Musia v nej byť obsiahnuté občianske a národné práva. V Uhorsku je to nateraz tak, že „*organizmus*“ je neúplný: kým občianske práva sa zväčša realizujú, národné práva nie sú zabezpečené. Kvalitný občiansky život obyvateľov Uhorska sa môže realizovať iba rovnoprávnymi občianskymi a národnými právami, nie suverenitou maďarského národa, resp. suverenitou občianskeho práva nad národnými právami. „*Postaviť občianske právo nad národné*“, zdôrazňuje Mallý, „*znamená toľko, čo národný život nemaďarských národov vystaviť neomylnnej záhube*“<sup>55</sup>. Štátny organizmus nie je v Uhorsku rozvinutý, platí v ňom princíp chaosu, organizovaného heslom „*kto z koho, ten z toho*“<sup>56</sup>. Ani z iného dôvodu nemožno hovoriť o jednej uhorskej (maďarskej) historicko-politickej individuálnosti. Týmto dôvodom je fakt, že Uhorsko nie je ohraničené „*samo v sebe*“, to značí, že zo stránky obsahovej iba predstiera jednotu na základe maďarskej štátnej idey. V Uhorsku sú vážne protirečenia z občiansko-právnej a historicko-právnej stránky. Spôsobuje to maďarské politické myslenie, ktoré síce nepopiera existenciu Slovákov ako národa v minulosti, ale neuznáva jeho súčasné snaženie zaradiť sa medzi uhorské národy ako historicko-politické individuality.

V pojme *individualita* je prítomný aj politický rozmer. Kým jedna časť politiky interpretuje uvedený pojem na základe historických práv, to značí na základe objektívnych historických skutočností, druhá časť politiky, ktorú nazval politikou „*príhodnosti*“, resp. „*oportunity*“, sa usiluje uvedený pojem interpretovať buď na základe stránickej politickej agendy, alebo na podklade osobnej agendy politika, či na základe mocenských politických dôvodov („*okolnosť*“).<sup>57</sup> Mallý sa jednoznačne vyslovil za politiku založenú na historických právach, čo v Uhorsku značí realizovať politiku založenú na Pragmatickej sankcii z roku 1723.

V súvislosti so spomenutou Pragmatickou sankciou, to značí s jej historickým ponímaním<sup>58</sup>, sa Mallý dotkol politiky historického práva. Zdôrazňoval, že žiaden historický skutok sa nedá

<sup>54</sup> Tamže.

<sup>55</sup> DUSAROV: *Historicko-politická individuálnosť*, II. Pešťbudínske vedomosti, I. 12. 1861.

<sup>56</sup> Tamže.

<sup>57</sup> „*Politika príhodnosti totiž jedná len dľa okolnosti bez toho, že by na dejepisné skutky a sily ohľad brala. Aby sa však podľa okolnosti jednať mohlo, musia sa najprv okolnosti tieto posúdiť. Politika teda, ktorá sa opiera na okolnosti, opiera sa vlastne na tento úsudok. A kto že mi za to ručí, že všetci ľudia isté okolnosti zcela jednako posuďovať budú a musia? Nebudú-li jich ale jednako posuďovať, nebudú ani jednako jednať. Jeden to bude považovať za krivé, čo druhý za pravé: od tohto úsudku ale celá politika potom závisí. Z toho nasleduje, že politika príhodnosti úplne závisí od osoby, bo zamenia-li osoby, premení sa úsudok o okolnosťach, ktorý celú túto politiku riadi. Jestli teda minister, ktorý dneska vládne, právo má nasledovať politiku príhodnosti, bude určovať práva podľa svojho náhľadu, - dojde-li ale zajtra iný, i ten bude, snád podľa protivného a však svojho náhľadu snád protivné práva určovať. A tým činom musí všetka právna stálosť zahynúť. Možné ale je i to, že ten istý muž náhľad svoj o istých okolnosťach z času na čas premení: a tým príhodnosti teda nie je nič inšieho, nežli samovládstvo toho, kto práve vládnu v ruke má*“. DUSAROV: *Historicko-politická individuálnosť*. III. 2. 12. 1861.

<sup>58</sup> Mallý zdôrazňuje, že ak má Pragmatická sankcia ostať historickým faktom, a takto zachovať svoju cenu pre budúci život uhorských národov, potom sa nesmie od „*svojho koreňa*“, to značí od „*okolnosti svojho času, z ktorých vyrastla*“, odlúčiť. Ďalej uvádza, že v období Pragmatickej sankcie žili v Uhorsku tri hlavné národy: slovanský (Slováci a Rusíni), maďarský a románsky. Srbi prišli neskôr. Všetky tri národy boli vtedy rovnoprávne v občianskom a etnickom zmysle. Slovenská šľachta mala tie isté práva ako maďarská a slovenská reč nebola podriadená nijakej inej reči v tomto teritóriu. Porovnaj DUSAROV: *Politika historického práva*, I. 14. 12. 1861.

oddeliť od času svojho vzniku. Len čo sa tak stane, stráca svoju historickosť. Historické právo sa teda musí zakladať na historickej pravdivosti. Pragmatická sankcia je historickým faktom. Ak historické právo vychádza z Pragmatickej sankcie takej, „*aká v skutočnosti bola*“, nie takej, ako si ju ktosi historicky a politicky „*prihodne upravil*“, potom toto právo má parametre historickosti. Pragmatická sankcia nepatrí len niektorému z uvedených uhorských národov, ale každému z nich, lebo na jej vzniku sa podieľali všetci rovnako. Je ich historickým dedičstvom. Maďari nemajú právo vyvodzovať svoju historicko-politickú individualitu odvodenú z Pragmatickej sankcie bez toho, aby dovolili to isté urobiť aj Slovákom. Politika „*prihodnosti*“, ktorú robí maďarská politická elita, nerešpektuje historické právo: individuálnosť sa nevytvára z Pragmatickej sankcie, ale Pragmatická sankcia sa vytvára z individuálnosti uhorskej krajiny. Rovnoprávnosť uhorských národov je omnoho staršia ako Pragmatická sankcia. Ona je len následkom individuálnosti uhorskej krajiny. Individuálnosť je život, Pragmatická sankcia je prejav tohto života. Prejav sa rodí zo života, nie naopak. Individuálnosť sa rodí z rovnoprávnosti. Keď niet rovnoprávnosti, nemôže byť ani individuálnosť. To, že Slováci neuznávajú túto individuálnosť, je znakom, že jej niet. Ak sa začne táto otázka posudzovať z historicko-právneho stanoviska, to značí z historického princípu Pragmatickej sankcie, potom sa vráti individuálnosť Uhorska. Bez tejto individuálnosti nemá Pragmatická sankcia ani historický zmysel, ani historickú cenu.<sup>59</sup> V tejto súvislosti Mallý pripomína: „*My túto individuálnosť i napotom chceme, a ak v jej práve historickom, t. j. tak, aby bola založená na takej rovnoprávnosti, z akej sa zrodila pragmatická sankcia. My sa sankcie tejto držíme v jej historickom práve, v ktorom ona byvšiu našu národnú rovnoprávnosť nie len že nepremenila, lež na novo zaručila. Jestli sa ona tak vykladá, žeby len občianske právo zaručovala, tenkrát sa vykladá nepravdive, nehistoricky. A jestli mi k nepravdivému jej vykladaniu pristat' nechceme, to nám nik za zle mať nemôže. Slobodno-li iným zastávať si jich historické práva: prečo že by to nebolo slobodno nám?*“<sup>60</sup>

Ján Mallý venoval Pragmatickej sankcii veľkú pozornosť, pretože v nej videl základ rozličných interpretácií historického práva a historicko-politických individualít. Z toho dôvodu sa ňou zaoberal aj v osobitnej publikácii.<sup>61</sup> Dokazuje v nej, že Pragmatická sankcia neriešila len otázky dedičnej postupnosti panovníkov v rámci habsburskej monarchie, ale aj otázky vnútorného usporiadania uhorského štátu, osobitne problematiku rečovo-národnej rovnoprávnosti všetkých národov Uhorska. V závere publikácie pripomína, že Pragmatickú sankciu možno zahrnúť do problematiky historického práva a vyvodzovať z nej princíp continuity uhorskej ústavy len v tom prípade, keď sa bude vychádzať z jej historickej, nie mocensko-politickej interpretácie. Pragmatická sankcia stojí na princípe rovnoprávnosti národov Uhorska, a tým historické právo v Uhorsku stojí na strane všetkých národov Uhorska.<sup>62</sup>

V súvislosti s Pragmatickou sankciou bolo potrebné roztvoriť aj teoretickú otázku vzťahu prirodzeného a historického práva. Mallý považoval riešenie tejto otázky za dôležité najmä

<sup>59</sup> Túto skutočnosť si všimol aj M. Potemra, ktorý ako prvý podrobnejšie rozobral Mallého právno-historické úvahy a koncepcie Pragmatickej sankcie. Porovnaj POTE MRA, M.: *Právnehistorická argumentácia v slovenskom národnom programe v polovici 19. storočia*. Právnehistorické štúdie 21. Academia, Praha 1978, s. 152 – 164.

<sup>60</sup> DUSAROV: *Politika historického práva*, I. 14. 12. 1861.

<sup>61</sup> *Die wahre Rechts-Kontinuität in der ungarischen Frage*. Wien 1864, 71 s. Publikácia vyšla anonymne a autorstvo Mallému pripísal M. Potemra na základe štúdie o ňom v publikácii citovanej v pozn. 3. Bližšie pozri POTE MRA, M., c. d. v pozn. 54, s. 159.

<sup>62</sup> Bližšie pozri tamže, s. 160.

z dôvodu, že úzko súviselo so štátoprávnou časťou slovenského národného programu, ktoré sa opieralo o historické právo uhorského štátu. Pritom treba podotknúť, že uvedenej časti programu maďarskí politici a publicisti (najmä v denníku *Sürgöny*) vyčítali práve absenciu právnej opory v podobe historického práva Uhorska. J. Mallý dokazoval, že je rozdiel medzi prirodzeným a pozitívnym právom. Niektorí právnici v Uhorsku a Rakúsku synonymizujú historické právo s pozitívnym právom a prirodzené právo s nehistorickým právom. Mallý naopak tvrdil, že prirodzené právo je aj historickým právom, pretože sa zakladá na Božej vôli. Inak povedané, kto bojuje za prirodzené právo, nie je proti historickému právu. Ten, kto tvrdí, že prirodzené právo je v rozpore s historickým právom, môže napríklad argumentovať, že Slovak má prirodzené právo na svoju reč a národnosť, ale historické právo nemá ani na jedno, ani na druhé.<sup>63</sup> Toto riešenie považuje Mallý za neprípustné, nelogické, neakceptovateľné, pričom sa odvoláva na dobové právnické diela, v ktorých pojem práva mal svoju rigoróznou sakralizovanú podobu (Mallý to pomenoval v príznačnej sémantickej skratke: čo nie je v súlade s Božou vôľou, nemôže byť žiadnym právom<sup>64</sup>)<sup>65</sup>. V tejto súvislosti si položil otázku: „Kto že nás stvoril Slovákmi?“ Jeho odpoveďou je: „Boh. Jeho vôľa.“ V tom je prirodzené právo aj právo historické. Neobstoja v tomto smere žiadne argumenty politicko-mocenskej povahy, napríklad, že snem v roku 1848 nadvládu maďarskej reči „nad nami dekrétoval... sú daktoré veci, ku ktorým ani snem práva nemá, – a to sú tie, ktoré nesúhlasia s vôľou božou“<sup>66</sup>. Oproti transcendentnému chápaniu pojmu práva Mallý pripomína právny pantheizmus liberalistickej ideológie, ktorý sa „odvoláva na vôľu svojho boha“, čo – povedané politickou termonológiou – ide o „účel štátny“. V tomto smere sa Mallý nestotožnil s liberálnou predstavou pantheistického práva, hoci, ako sme to už uviedli, iný liberalizmus – politický – mu bol blízky. Mallý v uvedenom type práva videl nebezpečenstvo despotizmu, anarchie a komunizmu, resp. všeobecnej vôle jedného štátu, ktorý môže vyhlásiť za právo aj najväčšiu nespravodlivosť. V tejto súvislosti pripomenul, odvolávajúc sa na Schlegelove *Múdroslovie dejepisné*, že liberalistická predstava štátu a práva môže viesť až k spomínaným trom nebezpečenstvám.<sup>67</sup>

Mallý vo svojich analýzach prirodzeného, historického a pozitívneho práva, Pragmatickej sankcie a historicko-politických individualít odmietol právny základ uhorských zákonov idúcich nad rámec prirodzenoprávnych a historickoprávnych argumentácií. Historické právo považoval za podklad na uplatňovanie princípu právnej continuity v Uhorsku. Štátoprávne požiadavky Slovákov postavil do pozície prirodzenoprávnych a historickoprávnych požiadaviek, čím spochybnil ten výklad historického práva, na ktorom boli budované historicko-politické individuality v Uhorsku po roku 1860. Ako uvádza M. Potemra, Mallý použil vo svojich úvahách „aj základný prameň historického práva v Uhorsku *Corpus juris hungarici*, z ktorého vyplývali konkrétne právnohistorické úvahy v záujme zdôvodnenia konkrétnych politických postupov slovenských národovcov roku 1861“.<sup>68</sup>

<sup>63</sup> Bližšie o tom DUSAROV: *Slovenské pohyby a cirkevná hierarchia*, III. Pešťbudínske vedomosti, č. 20, 4. 3. 1862, s. 1.

<sup>64</sup> DUSAROV: *Slovenské pohyby a cirkevná hierarchia*, V. Pešťbudínske vedomosti, 14. 3. 1862, s. 2.

<sup>65</sup> Napríklad na dielo MOY DE SONS: *Grundlinien einer Philosophie des Rechtes aus katholischen Standpunkte von Ernst Freiherrn von Moy de Sons*. Viena 1854.

<sup>66</sup> C. d. v pozn. 59.

<sup>67</sup> Bližšie pozri DUSAROV: *Slovenské pohyby a cirkevná hierarchia*, VI. Pešťbudínske vedomosti, 16. 3. 1862.

<sup>68</sup> POTEMLA, M., c. d. v pozn. 59, s. 164.

Predstavili sme štyri príklady Mallého pracovnej metódy, ktorú sme označili ako orientáciu na typ politiky „možného“. Tento typ politiky, ktorý poznáme najmä zo súčasnej domácej i inonárodnej politickej scény pod weberovským slovným spojením politika ako povolanie, nebol v jeho časoch teoreticky rozpracovaný, aby sa ním bol inšpiroval. K uvedenému typu politiky Mallý smeroval intuitívne, pričom mu v tomto smerovaní „pomáhali“ jeho vnútorné osobnostné predpoklady a vonkajšie politicko-spoločenské okolnosti. Mnoho z toho, čo predpokladá koncepcia politiky „možného“, Mallý nemal. Predovšetkým jeho povolanie katolíckeho kňaza ho predurčovalo plniť v spoločnosti iné ako politicko-pragmatické úlohy. Mallý nikdy nežil a nechcel žiť z politiky. V tom mal značnú výhodu oproti politikom, ktorí politiku pochopili ako povolanie. Z toho dôvodu sa nemusel správať podľa určitých politicky imanentných pravidiel, ktoré sú podmienkou pre človeka chcjúceho mať a uskutočňovať moc. Neťažilo ho vedomie byť obľúbeným politikom u potenciálnych voličov ani u svojich stranických kolegov, dokonca si dovoľil tvrdo kritizovať koncepčnú prácu majiteľov časopisov (*Pešťbudínske vedomosti*, *Národné noviny*). Nikdy neprejavil záujem robiť politickú kariéru – na rozdiel napríklad od svojho stranického kolegu z Novej školy slovenskej J. N. Bobulu, ktorý pre „okamih“ politickej slávy (členstvo v uhorskom sneme) sa musel znížiť k machiavellistickej pretvárke, ba siahnuť až k oportunnému správaniu sa. Mallý mal predpoklady byť úspešným politikom, ale nie za každú cenu. Vybudoval si, aj vďaka kňazskému povolaniu, predstavu, že o dobro ľudí sa treba starať nielen duchovne, ale aj politickou činnosťou. Nie však výkonom moci nad nimi, ale skôr schopnosťou usmerňovať ich názory, a tým aj ich činy. Koncepcia politiky „možného“ počítala okrem iného aj s nastavením primeraných obranných parametrov vo vzťahu k aktuálnej politickej moci. Mallý si bol vedomý toho, že určitá miera pragmatizmu, flexibility a ochoty ku kompromisu je v reálnej politike nevyhnutnosťou, inak sa nedosiahnu ani čiastkové ciele. Bol si vedomý aj toho, že vládnú moc – viedenskú i peštiansku – nepresvedčí svojimi príspevkami o prirodzenom, pozitívnom a historickom práve, o Pragmatickej sankcii a o historicko-politických individualitách. Vedel, že jeho časopisecké slovo nemá takú váhu, aby zásadne zmenilo mocensko-politickú stratégiu monarchie. Uvedomoval si, že logika politického života spočíva v práve silnejšieho. Tieto jeho príspevky mali v skutočnosti iného adresáta. Chcel nimi povzbudiť čitateľov *Pešťbudínskych vedomostí*, aby aktivizoval sympatizantov národného memorandového programu, aby pritiahol na svoju stranu nerozhodných a umlčal kritikov vo vlastných radoch. Pritom sa prezentoval ako bojovný typ človeka, ktorého neodradí čiastkový politický neúspech. Tým, na kom mu najviac záležalo – ľud a inteligencia ako dve základné zložky slovenského národa –, ukazoval (ako politický analytik a teoretik politickej praxe), že je a) kompetentný sa k predmetnej veci vyjadriť, b) čestný, no nie naivný, c) reformný, čo potvrdil nielen v cirkevnom živote (podpora Palárikovho unionistického reformizmu), ale aj v novinárskej činnosti (známy spor v *Pešťbudínskych vedomostiach* o rozšírenie počtu čísel a strán) a v národno-výchovnej práci (jeho rozsiahle vydavateľské aktivity), d) úprimne angažovaný v etnoemancipačnom procese vlastného národného etnika, e) dostatočne informovaný o geopolitických, vnútropolitických, historicko-právných, kultúrnych, sociálnych a národno-výchovných otázkach, f) ochotný dohodnúť sa, no nie za každú cenu (pritkanie Bobulovmu oportunistickému postojú v roku 1872 veľmi rýchlo pochopil ako svoj omyl).

Ján Mallý hoci pozitívne zasiahol do formovania politického myslenia na Slovensku v 50. – 70. rokoch 19. storočia, bol a zostal predovšetkým kňazom. V staršom veku prestal sa politicky angažovať, no na verejný život nezabúdal. Popri svojej kňazskej misii, ktorú zavŕšil ako ostrihomský kanonik, venoval sa najmä charitatívnej činnosti (založil niekoľko štipendijných fondov

pre chudobných slovenských študentov) a podpore (finančnej, poradenskej) slovenskej žurnalistiky. To, že mu mnohí nevedeli prísť na meno, mohlo vyplynúť z jeho politických a ľudských postojov. Avšak to, že sa jeho meno objavovalo len fragmentárne a sporadicky v slovenskej historiografickej literatúre a v literatúre o politike, už nie je jeho chyba.